

TARTALOM

TARTALOM	1
I. BEVEZETÉS ÉS CÉLKITŰZÉS.....	2
II. DAZAI OSZAMU	3
1. Élete és munkássága.....	3
2. Dazai hősei	4
3. Az író stílusa.....	5
III. IRODALMI ELEMZÉS.....	7
1. A <i>Macu</i> című novella keletkezésének körülményei.....	7
2. Műfaji sajátosságok.....	7
3. A cím és a novella	8
4. Az elbeszélő személye, a főhős.....	9
5. Az üzenet.....	10
6. <i>Samuel Beckett: Godot-ra várva</i>	11
IV. A NOVELLA MAGYAR NYELVŰ MŰFORDÍTÁSA	13
V. MŰFORDÍTÁSI PROBLÉMÁK.....	18
1. A fordítási folyamat	18
2. A szöveg egésze és nyelvezete.....	18
3. A szóismétlések szerepe.....	20
4. Problémás kifejezések, frazeologizmusok	21
5. Onomatopoeiák	23
6. Kulturális különbség	23
VI. MÁS FORDÍTÓK MEGOLDÁSAI	25
1. <i>David J. Brudnoy és Simizu Kazuko</i> fordítása.....	25
2. <i>Mirrka</i> (karmik) internetes fordítása	26
VII. ÖSSZEFOGLALÁS	27
VIII. FELHASZNÁLT IRODALOM.....	27

I. BEVEZETÉS ÉS CÉLKITŰZÉS

A *Macu* nem tartozik *Dazai Oszamu* fő művei közé. Nem tárgyalják a szerzővel foglalkozó, jelentősebb szakirodalmak, honlapok, munkásságát bemutató tanulmányok, a legtöbb *Dazai-életrajzban* pedig fel sem tüntetik. Nyugaton eddig még csak kevesen foglalkoztak a novellával mind műfordítás, mind műelemzés terén. Magam is teljesen véletlenül akadtam rá, amikor egy gyakorlati órához kerestem műfordításra érdemes novellát. Olyan novellát szerettem volna fordítani, ami szórakoztató nem csak az olvasó, hanem a fordító számára is. Ami aktuális történetet mesél el, és rövidege ellenére kerek egész. Az elsődleges célom a fordítás során az volt, hogy minél pontosabban visszaadjam a mű megfelelő hangulatát és az író szenvedélyes, borzongató stílusát. A fordítási folyamat során, ahogy egyre inkább kibontakozott előttem a cselekmény és egyre többet láttam az író stílusából, úgy gondoltam, ez olyan műve *Dazainak*, ami jóval nagyobb figyelmet érdemelne.

Dolgozatomban szeretném bebizonyítani, hogy érdemes *Dazai Oszamu* kevésbé ismert, kisebb és rövidebb novelláira is hangsúlyt fektetni a méltán híres regényein túl mind a műfordítás, mind a műelemzés terén. Ezért a novella műfordításán és a fordítási folyamat ismertetésén kívül dolgozatomban a szerző életének, a szerzőt körülengő, tragikus légkörnek is külön fejezetet szentelek, az irodalmi elemzésen keresztül pedig bemutatom, hogyan volt ez hatással a teljes munkásságára.

II. DAZAI OSZAMU

1. Élete és munkássága

Dzai Osamu (太宰 治; Kanagi, 1909. június 19. – Tokió, 1948. június 13.) a nincstelenek szószólójaként ismert, máig az egyik legolvasottabb, kultikus japán prózaíró. 1909-ben született az Aomori prefektúrában található Kanagiban, egy gazdag földbirtokos család gyermekeként, *Cusima Súdcsi* (津島 修治) néven. Szülőházát később fogadóvá alakították, ma már búcsújáró hely.

Írói álnevét számtalan kísérletezgetés és próbálgatás után, 1933-ban vette fel, írói pályája kezdetén. Még a szerző közeli barátai sem tudják biztosan, honnan jöhetett a Dzai Osamu név. A *Dzairól* a szerző azt írja a *Kodzsiki gakuszei* 'Koldusdiák' (1940) című művében, hogy szégyellte valódi neve jelentéktelenségét, ezért egy erőt sugárzó, harcias nevet választott. Az *Osamu* állítólag a Súdcsi második írásjegyből ered: mivel a Súdcsit alkotó két kandzsi jelentése hasonló, ezért a szerző elhagyta az elsőt, és a *dzsi* írásjegyének másik olvasatát, az *oszmut* alkalmazta.

Apját, aki Aomori négy leggazdagabb földbirtokosának egyike volt, a *Kokkai* (国会; Japán kétkamerás parlamentje) tagjának választották, emiatt keveset volt otthon, édesanyja pedig tizenegy gyermeknek adott életet, emellett sokat betegeskedett. Dzait többnyire szolgálok nevelték fel. Miután elvégezte Aomoriban az iskolát, 1930-ban felvételt nyert a Tódai Egyetemre (teljes nevén Tokiói Császári Egyetem, 東京帝國大學; *Tokió teikoku daigaku*), ahol francia szakra iratkozott be. Ugyanebben az évben feleségül vett egy gésát, *Hacujo Ojamát*.

Írói karrierje 1933-ban indult, *Ibusze Maszudzsi* (井伏鱒二; Kamo, 1898. február 15. – 1993. július 10.), a neves író vette pártfogásába. Az írói munka hamar tanulmányi eredményei rovására ment, sosem sikerült lediplomáznia. Részt vett a proletárirók által szervezett mozgalmakban, baloldali diákmozgalmakban és az illegális japán kommunista párt munkájában is; utóbbi miatt börtönbe zárták, és csak 1935-ben szabadult. Első novelláskötete 1935 júniusában jelent meg: *Bannen* 'Kései évek' címen. E kötetben az értelmiség és a későbbi generációk figyelmét hívja fel jelenkora aggasztó politikai eseményeire.

Önpusztító életmódja miatt fizikai és mentális állapota is egyre rosszabbá vált. Még 1935-ben elmeógyógyintézetbe került, ahol kigyógyult morfium-függőségéből és visszanyerte fizikai erejét. 1938-ban elvált Hacujától, majd egy évre rá újra megnősült. Belevetette magát az írásba, és még ebben az évben számtalan művet publikált: *Mangan* 'A megtartott ígért',

Fugaku hakkei 'A Fudzsi hegy száz látványa', *Hazakura to mateki* 'A cseresznyefa levelei és A varázsfuvola', *Dzsoszeitō* 'Diáklány'. Utóbbiért Kitamura Tókoku-díjat nyert. *Kakekomi uttae* 'Én vétkem' (1940) című műve egy változata a bibliai Júdás történetének, amikor Júdás elárulja Jézust. Ezt követte *Hasire Meroszu* 'Fuss, Melos!' (1940) és *Tókjó hakkei* 'Tokió nyolc látványa' (1941) című novellái, majd regénye, a *Sin Hamuretto* 'Az új Hamlet' (1941).

A második világháború alatt írta meg az *Udaidszin Szanetomo* 'Szanetomo miniszter úr' (1943) című művét, amely *Minamoto no Szanetomo* (1192-1219) sógun életéről szól. A háború után Dazai újra nagy szenvedéllyel vetette bele magát az írásba, az ekkor született művei hozták meg számára az igazi hírnevet: *Vijon no Cuma* (1947) Villon felesége (1967)¹, *Sajó* (1947) Hanyatló nap (1987)² és *Ningen sikkaku* 'Már nem is ember' (1948). Mindhárom mű tükrözi az író kilátástalan helyzetét, hogy minden erőfeszítése hiábavaló: a Villon-kutató elzúlik; a Hanyatló nap süllyedő arisztokrata családjá számára csak teher az élet, képtelenek alkalmazkodni a háború után megváltozott világhoz; a Ningen sikkaku hőst boldogtalanságba taszítja őszintesége és érzékenysége. Dazai ekkoriban kezdett el a *sisószecsu* 'japán énregény' (私小説) műfajában is alkotni: művei a második világháború utáni kiüttlanságot és reménytelenséget tükrözik. Kisregényein túl még epigrammát, prózai költeményt, rövid elbeszélést, ciklusszerű mesesorozatot is ír, melyekben gyilkos szatírával ábrázolja környezete kicsinyességét.

Alkotói tevékenysége során több stílusirányzatot is követett: például az 1935-ben alapult *Nihon rómanha* 'Japán romantikus iskola' mellett a *Singeszakuha* 'Új burleszk csoport' követője is volt. Utóbbi az Edo-korszak végének jellegzetes irányzata.

Négy sikertelen öngyilkossági kísérlet után 1948-ban szeretőjével együtt egy folyóba vetették magukat. Dazai holttestét pont harminckilencedik születésnapján, 1948. június 19-én találták meg. Feleségét és három gyermekét hagyta hátra. Házasságon kívül fogant lánya, *Cusima Júko* egy évvel Dazai halála előtt született, ma Tokióban él és közismert író.

2. Dazai hősei

Dazai művei önéletrajzi ihletésűek; a szerző önmagáról, életéről és problémáiról ír, legtöbbször egyes szám első személyben. Történeteinek szereplői gyakran az író személyiségéből építkeznek. A Villon feleségében például Dazai egy fogyatékkal bíró gyermek nevelésének fájdmájáról és nehézségeiről ír a főszereplőn keresztül. „*A múltkor is elvittem a fürdőbe; amikor levetkőztetve fölvettem, zokognom kellett, idegenek előtt, mert*

¹ „Villon felesége”, in: Modern japán elbeszélők. Ford. Sz. Holti M. Budapest: Európa Könyvkiadó, 1967.

² Dazai O. *Hanyatló nap*. Ford. Simonyi I. Budapest: Európa Könyvkiadó, 1987.

olyan szívfacsaró látvány volt kis teste.”³ A szerző jól ismeri ezt a fájdalmat, hisz fiánál Down-szindrómát diagnosztizáltak.

Dazai írásaiból tükröződik, hogy – hőseihez hasonlóan – kallódó, egoista arisztokrata. Számtalan szakirodalom azonosítja a szerzővel Naodzszi, a Hanyatló nap egyik hősének végrendeletét, mintha saját magáról írta volna Dazai: *„El akartam durvulni, erős akartam lenni, vad és közönséges, hogy azzá legyek, amit „a nép barátjának” neveznek. Az ital nem volt elég. Örökös bódulatra volt szükségem. Ehhez csak kábítószerrel jutottam el. El kellett felejtennem a családomat. Le kellett gyűrnöm Apám véré. Ellen kellett állnom Anyám jószágának. El kellett hidegülnöm nővéremtől. Azt hittem, másként nem válthatom meg a belépőjegyet a nép szobájába.*”⁴

Dazai, aki hőséhez hasonlóan maga is küzdött alkohol- és drogproblémákkal, szintén arra vágyott, hogy megkapja a „belépőjegyet a nép szobájába”. Szégyellte szociális helyzetét, zavarta, hogy „rossz” társadalmi osztályba született és ő gazdag, miközben a nép éhezik. Az emiatt érzett büntudat játszhatott szerepet első öngyilkossági kísérletében is. Hogy vezekeljen kiváltságos szociális helyzete miatt, melybe akaratán kívül beleszületett, illegális mozgalmakban vett részt, melyekért börtönbe zárták. Naodzszihoz hasonlóan végül Dazai is sikeres öngyilkosságot követett el. A Hanyatló nap több másik ponton párhuzamba vonható még a szerző életrajzával: az apa meghal, az anya sokat betegeskedik, a főszereplő, Kazuko pedig nem találja a helyét a második világháború utáni Japánban.

3. Az író stílusa

Dazai életrajzában két fő motívum figyelhető meg, emiatt élete állandó *harc* lelkének démonai ellen. Örökké *szégyen* égette, mert szerinte rossz társadalmi osztályba született. A családi csapások csak fokozták benne a két erő küzdelmét: két nővére, egy öccse és egy bátyja elvesztése, alkohol- és kábítószer-függősége, a nők iránti megszállott szenvedélye, majd Down-kórral született kislánya és anyja halála.

Négy sikertelen öngyilkossági kísérlete, súlyos idegbaja és beteges természete mind olyan csapás volt számára, mellyel egész életében együtt kellett élnie. Lelkének démonai végül felülkerekedtek rajta.

A másik motívum a folyamatos kiútkeresés. Dazai számára teher volt az élet, így már húszévesen megpróbált kiszállni belőle: első öngyilkossági kísérletében a már említett

³ „Villon felesége”, in: *Modern japán elbeszélők*. Ford. Sz. Holti M. Budapest: Európa Könyvkiadó, 1967. 272. oldal

⁴ Dazai O. *Hanyatló nap*. Ford. Simonyi I. Budapest: Európa Könyvkiadó, 1987. 129. oldal.

szégyenérzeten kívül nagy szerepet játszott példaképe, *Akutagava Rjúnoszuke* (芥川龍之介; Tokió, 1892. március 1. – Tokió, 1927. július 24.) 1927-es öngyilkossága. Először 1929-ben kísérelt meg véget vetni az életének: altatópirulákat vett be. Második kísérletére hallgatói évei alatt került sor szeretőjével, egy pincérnővel együtt: folyóba vetették magukat. A nő meghalt, Dazai azonban túlélte, egy haláshajó kimentette őt a vízből. Dazai számára ez nem csak tragédia volt, hanem újabb szégyen rá és a családjára nézve is. A rendőrség büntársként vádolta a nő halálának ügyében, de a vádakat végül ejtették. A sikertelen öngyilkossági kísérlet után Dazai még jobban megvetette magát. Míg elmegyógyintézetben volt, értesült róla, hogy felesége a legjobb barátjával csalsa meg. 1938-ban rábeszélte Hacujót, hogy kövessenek el kettős szerelmi öngyilkosságot, amely a 17. századtól nagyon felkapott esemény volt Japánban és több sikeres színdarab is készült erre a témára. A kettős szerelmi öngyilkosság nem sikerült, ezek után szétváltak útjaik.

Egyik kísérlete előtt ezt írta feleségének: „*I’m not dying because I hate you – it’s because I’ve come to hate writing. They’re all so greedy – they want too much of me.*”⁵ Négy sikertelen próbálkozás után végül sikerült leráznia magáról a számára terhes élet láncait.

Az élettel folytatott küzdelméből briliáns írások születtek. Dazai sajátos stílusán nyomott hagyott a számtalan csapás, melyeket átélt: egyes szám első személyű írásmód, bizalmas és erős narrációkkal teletűzdelt, mélységesen őszinte szöveg jellemzi műveit. Extrém életkörülményei tragikus figurává teszik, amely főleg a női olvasók fantáziáját vonzza, az 1970-es, 1980-as évektől szinte már kultusz övezi a nevét. Romantikus halála, a kettős szerelmi öngyilkosság is erősíti ezt a komor, tragikus aurát, ami körbelengi Dazait.

⁵ *Nem azért haldoklom, mert megutáltalak – hanem azért, mert az írást utáltam meg. Ők mind annyira mohók – túl sokat akarnak belőlem.*” Phyllis I. Lyons: *The Saga of Dazai Osamu: A Critical Study with Translations.* Stanford University Press, 1985. California. 179. oldal

III. IRODALMI ELEMZÉS

1. A Macu című novella keletkezésének körülményei

A novella 1942-ben született. Önállóan nem jelent meg újságokban vagy folyóiratokban. Először a *Kadokawa Bunko* kiadó jelentette meg a Dzsoszeitó című novellával együtt 1954. október 20-án, majd 1968. február 5-én. Keletkezési körülményei ismeretlenek, a legtöbb Dazai Oszamuval foglalkozó, nyugati szakirodalom nem tesz említést a Macu című novelláról, inkább az író hosszabb és ismertebb műveivel foglalkozik. Még a japán források sem említik, csak egyetlen japán nyelvű egyetemi tanulmányt találtam *Szenda Minorutól*, ami ténylegesen ezt a novellát elemzi, ám a mű keletkezési körülményeiről nem ír.

Egy videofelvétel bizonyítja, hogy Japánban talán ismertebb lehet a novella, mint nyugaton: *Akakuka Erina*, a „VoiceVoice” névre hallgató, élő felolvasóköri tagja egyik szereplése alkalmával könyv nélkül adta elő Dazai Macuját.⁶

2. Műfaji sajátosságok

A Macu műfaját tekintve a novellák közé sorolható. Cselekménye egy szálon fut, a főhősnő gondolatait, belső világát követhetjük figyelemmel. Két helyszínen játszódik: a fő színtér a vasútállomás, ezen kívül a főszereplő otthona jelenik csak meg. Pontosan nem tudni, a cselekmény mennyi időt ölel fel, az sem derül ki, mióta szokása a lánynak kilátogatni az állomásra, ott elidőzni, és azt sem tudjuk, hogy ez meddig tart még. A novella indítása, „*minden nap kimegyek*”, azt sejteti, hogy a lány még a jelenben is az állomás előtt várakozik.

A mű kevés szereplőt vonultat fel, a főhősnőn kívül nem ismerünk meg mást, csak egy idegent, aki megszólítja őt. Majd a lány édesanyja is szóba kerül, illetve a novella végén a lány szólít meg „valakit”, de egyikükről sem tudunk meg semmi többet. A műfajra jellemző, hogy gyakran csattanóval zárul, ami jelen esetben az elbeszélői stíusból a hirtelen megszólításra való átváltás, mely kizökkenti az olvasót: „*kérlek, ne felejts el!*”

A novella a hétköznapi életből merít, a stílusa is teljesen hétköznapi. A történet egy húszéves lányról szól, aki minden nap a bevásárlásból hazafelé jövet megáll a vasútállomás előtt, leül egy hideg padra és várakozik; várakozik, de maga sem tudja, kire vagy mire vár. Míg a körülötte hömpölygő tömeget figyeli, elgondolkodik saját magáról és az emberekhez fűződő viszonyáról. A szerző a lány bőrébe bújva, egyes szám első személyben írta meg a novellát. Végig a főhősnő szemén át látjuk, milyen állapotok uralkodtak a második

⁶ <https://www.youtube.com/watch?v=4Y7z-dcd18M> Megtekintve: 2015.01.02.

világháború utáni Japánban; mindenki feszült volt és ideges, az emberek hűvösek, tartózkodóak voltak egymással szemben. A város, ahol a lány él, tipikus japán város, a szerző nem fektet nagy hangsúlyt a leírására, még a nevét sem írja meg. A novella befejezése viszont nagyon lényeges: „*Egy nap majd anélkül is, hogy elmondanám, rám találsz.*” – nem a tér és az idő a fontos tehát az író, vagyis a lány számára, hanem a reményekkel teli várakozás.

Nemcsak a város nevét nem tudjuk meg, de még a főszereplőét sem. Ez gyakori jelenség a japán novellairodalomban, Dazai több művében is előfordul: a *Mangan*ban nyolc szereplőt vonultat fel a szerző, négy főszereplőt és négy mellékszereplőt, de egyikük nevét sem tudjuk meg. Az elbeszélő valószínűleg a szerző maga: végig egyes szám első személyben ír, és a novella elején *Romanesque* 'A román stílus' (1934) című regénye írását említi. Egy másik önéletrajzi novellájában, az *Umiban* 'A tengernél' egy családi kirándulásról mesél, a szereplők neve azonban szintén nem derül ki.⁷

Kavabata Jaszunari (川端康成; Oszaka, 1899. június 11. - Kamakura, 1972. április 16.), az első japán irodalmi Nobel-díjjal kitüntetett író *Amagasa* 'Az esernyő'⁸ című novellájában egy fiúról és egy lányról ír. A fiú édesapját egy másik városba helyezik át a munkája miatt, így ők ketten elmennek a fényképészhez búcsúképet készíttetni magukról. A műben egyikük neve sem hangzik el. *Murakami Haruki* (村上春樹; Kiotó, 1949. január 12.) díjnyertes író *Zonbi* 'Zombi'⁹ című novellájában egy szerelmespár útját követhetjük végig, ahogy a temetőn átvágva sietnek hazafelé. Nem derül ki sem a fiú, sem a lány neve.

3. A cím és a novella

A novella címe a „*macu*” (待つ) japán igéből ered, ami annyit jelent: várni, várakozni. Visszatérő motívumként többször is megjelenik a műben az ige a folyamatos „*matteiru*” (待っている) alakjában. Általában hangulatfokozó szereppel bír. A cím összhangban áll a témával és remekül visszaadja a szöveg egyre emelkedettebb hangulatát is: a mű elején a lány még „*mélán*” üldögél, majd ahogy magával ragadják a gondolatai, a végére már „*egyre feszültebb és feszültebb*” ez a várakozás.

Dazai kedveli a rövid, lényegre törő címeket, több novellájának is csak egyetlen szóból álló címet adott, mint például a már említett *Umi*, *Mangan* és *Sajó* művein túl: *Csicsi* 'Apa' (1947), *Ha* 'Levelek' (1934), *Hanabi* 'Tűzijáték' (1942), *Anitacsi* 'Fivéreim' (1940), *Niva* 'Kert' (1946).

⁷作家別作品リスト：太宰治 http://www.aozora.gr.jp/index_pages/person35.html Megtekintve: 2015.01.04.

⁸ Kavabata Jaszunari: *Tenohira no sószeccu*. Tokió: Shincho Bunko, 1920.

⁹ Murakami H. *Tv piipuru*. Tokió: Bungei Shunju, 1990.

4. Az elbeszélő személye, a főhős

Ebben a műben a történet hősnője az elbeszélő is egyben, az ő szemszögén át látjuk a cselekményt, Dazai azonosul vele. A japán novellákban – a magyartól eltérően – megszokott, hogy a főszereplőről kevés információt oszt meg velünk az író. Gyakori, hogy a főhős neve csak a mű végén hangzik el, vagy – mint a Várakozás esetében is – egyáltalán nem derül ki, hogy hívják. Ebben a novellában Dazai nem személyesíti meg a főhősét, egészen a mű végéig csak apróbb utalásokat kapunk a főszereplő kilétéről: a neve és a kora is csak az utolsó bekezdésben derül ki. Nem tudjuk meg, ki ő, milyen családban nőtt fel, hol él, mi a foglalkozása vagy mit tanul. Ehelyett a szerző a belső világára, a gondolataira és érzelmeire fekteti a hangsúlyt, ezen keresztül mutatja be, milyen ember valójában.

A főszereplő végig a „*vatasi*” (私) személyes névmással hivatkozik magára. A *vatasi* a legáltalánosabb személyes névmás a japán nyelvben, nemtől és kortól függetlenül bárki használhatja magára vonatkoztatva. Bár van egy olyan íratlan törvény, miszerint a szépirodalomban a főszereplő általában nő, ha *vatasival* hivatkozik magára, ez azonban nem minden esetben igaz. Általánosságban elmondható, hogy ha a főhős férfi lenne, olyan névmást használna, mely kifejezi a nemét: ez az *ore* (俺) vagy *boku*¹⁰ (僕). A *vatasi* tehát csak sejteti, hogy a főszereplő lány. A nemére következtetni lehet még abból is, hogy az édesanyjával varrogat otthon¹¹, hogy a szövegben férjet említ, mint lehetséges személyt, akire vár¹², valamint hogy nőkre jellemző kifejezéseket használ, mint például: „De ijesztő! Jaj, mit tegyek?” (おお、こわい。ああ、困る。). Az indulatszavak használata kevésbé jellemző a férfiakra. Az utolsó bekezdésben végül közelebb kerül hozzánk a főszereplő: ekkor derül ki róla, hogy egy húszéves lány.

A novella nem árul el sokat az életéről sem. Annyit tudunk róla, hogy legszívesebben otthon tölti az idejét az édesanyjával, csendben varrogatva. Dazai nem ruházza fel erős személyiséggel, legfontosabb jellemvonásait a gondolatain és érzésein keresztül ismerjük meg: irtózik az emberekkel való találkozástól, belefáradt az udvariaskodásba és a hétköznapi beszélgetések sémáiba, szorongással tölti el a második világháború utáni megváltozott világ. Úgy érzi, neki is ki kell vennie a részét az életből, szeretne hasznos tagja lenni a társadalomnak – később azonban beismeri, hogy talán csak egy álszent nő, és valójában nem vágyik többre, mint hogy valóra váltsa „*saját kis könnyelmű ábrándjait*.” Jelleme

¹⁰ A *boku* személyes névmást kisfiúk és fiatal férfiak használják inkább.

¹¹ Részlet a Macu című novellából: „Akkor tudom igazán elengedni magam, amikor otthon vagyok és csendben varrogatunk – csak édesanyám és én.”

¹² Uo. „De hát én nem is rád várok! Akkor meg mégis kire? Egy férjre?”

szempontjából azonban fontos kiemelni a várakozás motívumát; a türelme és elhivatottsága, mellyel minden egyes nap kimegy az állomásra, hogy hiábavalóan várjon valakire, *Hacsikót*, a kutyát idézik, aki a hűség és odaadás nemzeti szimbólumává vált Japánban.

Hacsikó (ハチ公) *Ueno Hideszaburó*, a Tokiói Egyetem professzorának akita kutyája volt az 1920-as években. Minden reggel elkísérte munkába igyekvő gazdáját a sibujai állomásra, és mikor gazdája hazaért, ott várta az állomás előtt. Ismertté azonban nem ettől vált, hanem hogy gazdája egy nap váratlanul szívrohamot kapott az egyetemen és meghalt, Hacsikó azonban még tíz éven át minden egyes nap kiment az állomásra, és türelmesen várta őt. Halála után bronzból készült szobrot állítottak neki a Sibuja állomáson, és róla nevezték el az állomás egyik kijáratát is (ハチ公口; *Hacsikó gucsi*). Hacsikó a tipikus japán erények képviselője: hűség, odaadás, kitartás, remény – ezek mind fellelhetők a Várakozás főszereplőjében is.

Párhuzam vonható Dazai két művének, a *Hanyatló nap* és a *Várakozás* főhősnőjének karaktere közt is. Kazuko hanyatló arisztokrata család sarja, nehezen találja helyét a második világháború utáni, amerikai megszállás alatt álló Japánban. Nem dolgozik, az élete csupán abból áll, hogy otthon kötöget, olvas és betegeskedő édesanyjáért aggódik. Szoros kapcsolat fűzi az édesanyjához, mint ahogy a Várakozásban is csak az anya kerül említésre a főhős egyetlen ismert családtagjaként. Kazuko épp úgy vár a szerelme beteljesülésére, ahogy a Várakozás hősnője is várakozik valamire, „maga sem tudja, mire”. Szívében „*alantas tervek szítanak lángot*” a vágyott gyermeke megszületése iránt. A *Hanyatló nap*ban Dazai így ír: „*Anya láza lemegy, jobban lesz, és én is találkozhatom Ővele. Hátha az én tervem is gyönyörű virágot nyit majd, mint egy óriási krizantém.*”¹³

5. Az üzenet

A mű üzenete a sorok közt rejlik. Kulcsmondata: „*Kíváncsi vagyok, az emberek mikor fáradnak bele egymásba és abba, hogy egész életükben csak távolságtartóan és mereven köszöntgetnek a másiknak.*” A főszereplő elítéli a két ember találkozásakor feleslegesen lefutott formalitási köröket; elítéli a semmitmondó, üres beszélgetéseket is az időjárásról vagy egymás hogylétéről.

Hogy mire vár a főhős az állomás előtti padon üldögélve, arra Dazai nem ad választ. A novellában felsorol és kihúzza mindent, amire az olvasó először gondolna: nem férjre, nem szeretőre, nem barátira, nem pénzre, nem egy már eltávozott lélekre, nem a tavaszra és nem is

¹³ Dazai O. *Hanyatló nap*. Ford. Simonyi I. Budapest: Európa Könyvkiadó, 1987. 90. oldal

a májusra vár. Bár a novellában a főszereplő kijelentette, hogy amire várakozik, talán nem emberi lény, a megszólítással a novella végén megzavarja az olvasót. Dazai ránk bízta, mi az, ami még ezeknél is meggyőzőbb és többet jelent.

A mű végét, ahol látszólag konkrét személyt szólít meg, többféleképpen is lehet értelmezni. Egy üzenete lehet a *Várakozásnak*, hogy „Rád” várok, aki nem férj vagy, nem szerető, nem barát és nem is egyszerű fogalom, hanem „Te” egyszerűen „Te” vagy. De szerintem úgy is lehet értelmezni, hogy a főszereplő *önmagára vár*, arra, hogy megtalálja a helyét, a *célját*, az élete értelmét és a lelki békéjét ebben a világban. A megfoghatatlan boldogságot, a harmóniát keresve megy ki minden nap az állomás elé, remélve, hogy ha türelmesen várakozik, megfigyelve az embereket, egyszer talán majd rátalál arra, amit vagy akit keres.

6. Samuel Beckett: Godot-ra várva

A *céltalan* várakozás motívuma a nyugati irodalomban sem új. Samuel Beckett (Dublin, 1906. április 13. – Párizs, 1989. december 22.) író, költő, próza- és drámaíró az abszurd irányzat egyik vezéregyénisége. Legismertebb színpadi műve, az *En attendant Godot* (1952) Godot-ra várva (1965)¹⁴ is a várakozás motívuma köré épül.

A művet először francia, majd angol nyelven írta meg. Hangulata épp olyan feszült, mint a *Várakozásban*; a Godot-ra várva feszes tempóját azonban nem csak az ismétlések, hanem a monoton alapritmust megszakító visszaemlékezések adják, amikor Vladimir visszaidézi hosszú barátságuk egy-egy emléktöredékét. Emellett a műben végig ciklikusság figyelhető meg:

- a napszakok és évszakok váltakozása,
- valamint a visszatérő helyzetek, mint például a várakozás, a *Fiú* üzenete, *Pozzo* és *Lucky* érkezése, majd távozása.

A szereplőknek a szerző ugyan adott nevet, de ők egymást, illetve a környezetük is őket máshogyan hívja: Vladimir Didi vagy Albert úr, *Estragon* pedig Gogó. A főszereplők neve tehát nem fontos, ahogy a *Várakozásban* sem számított sem a lány, sem a város neve. Beckett művében apróbb utalások vannak ugyan a mű színterére és idejére (Eiffel-torony, dél-franciaországi szüret, második világháborús pusztítások), maguk a szereplők sem tudják azonban, hol is vannak pontosan, honnan jöttek vagy merre tartanak, és hogy jó helyen járnak-e egyáltalán. Nem érzékelik az idő múlását sem: a helyszínen álló, kopasz fa lombja

¹⁴ Kolozsvári G. E. (ford). „Godot-ra várva.” In: *Nagyvilág*, 1965. 11. sz.

mintha egyik napról a másikra bontana rügyet, nappalból is egy pillanat alatt lesz éjszaka. Csak abban biztosak, hogy *Godotra* várnak.

Godot alakja és a Várakozásban körülírt „dolog”, amire a lány vár, sok ponton egyeznek: a mű végig Godot körül forog, bár egyszer sem lép színre, de említés szintjén mindig jelen van. Sosem derül ki róla, ki ő vagy mi ő, ember-e egyáltalán. A szerző emberi tulajdonságokkal ruházza fel és megszemélyesíti: fehér szakálla van, üzenetet küld Vladimir és Estragon számára, létezik, még sincs munkája. Két fiút tart magánál, az egyik kecskepásztorként, a másik juhpásztorként dolgozik; a padláson alszanak és egyiküket veri. Emberi cselekedetei ellenére mégsem állítható biztosan, hogy Godot maga is ember.

Vladimir és Estragon életének nincs semmilyen célja. Úgy gondolják, a jelenlegi helyzetükből nincs kiút, ezért létezésük egyetlen értelme, hogy *Godotra* várnak. Este elmehetnének, mégis maradnak: csak akkor menekülhetnek meg, ha Godot megjön és véget vet minden szenvedésüknek: Godot olyan számukra, mint egy megváltó, aki célt ad az életüknek és megmutatja, merre haladhatnak tovább – mintha Isten lenne. Ilyen formán az is feltételezhető, hogy amire a lány vár a Várakozásban, az egy emberi vagy isteni kapcsolat; talán maga Isten.

A második világháború után az emberek tele vannak várakozással, várnak valami jobbra, de még maguk sem tudják pontosan, mire. Nem tudják, mit kéne tenniük, nem találnak célt az életükben – ahogyan a két mű szereplői sem –, ezért egy „pótcélt” jelölnek meg: a várakozást. Ez az életérzés köti össze Beckett és Dazai művét.

IV. A NOVELLA MAGYAR NYELVŰ MŰFORDÍTÁSA

太宰治: 待つ

Dzai Ozamu: Várakozás

省線のその小さい駅に、私は毎日、人をお迎えにまいります。誰とも、わからぬ人を迎えに。

市場で買い物をして、その帰りには、かならず駅に立ち寄って駅の冷いベンチに腰をおろし、買い物籠を膝に乗せ、ぼんやり改札口を見ているのです。上り下りの電車がホームに到着するごとに、たくさんの人が電車の戸口から吐き出され、どやどや改札口にやって来て、一様に怒っているような顔をして、パスを出したり、切符を手渡したり、それから、そそくさと脇目も振らず歩いて、私の坐っているベンチの前を通り駅前の広場に出て、そうして思い思いの方向に散って行く。

私は、ぼんやり坐っています。誰か、ひとり、笑って私に声を掛ける。おお、こわい。ああ、困る。胸が、ドキドキする。考えただけでも、背中に冷水をかけられたように、ぞっとして、息がつかまる。

けれども私は、やっぱり誰かを待っているのです。いったい私は、毎日ここに坐って、誰を待っているのでしょうか。どんな人を？ いいえ、私の待っているもの

Minden nap kimegyek az állami vasút ezen kis állomására, hogy találkozzak valakivel. Magam sem tudom, kivel.

Bevásárolok a piacon, majd hazafelé jövet szokás szerint betérek az állomásra, és egy hideg padra ülve, bevásárlókosárral az ölemben, mélán bámulom a jegykezelő kaput. Minden alkalommal, amikor a vonatok megérkeznek a peronra, a kiözönlő embertömeg dübörgő léptekkel a kijárat felé indul. Mind mogorva arccal áthalad a kapun, felmutatja a bérletét vagy kezeli a jegyét, majd sietősen, anélkül, hogy felnézne, elhalad a pad előtt, ahol ülök, kísétál az állomás előtti térre – aztán szétszóródnak megy mindenki a maga útján.

Mélán üldögélek tovább. Valaki nevetve odaköszön nekem. De ijesztő! Jaj, mit tegyek? Vadul ver a szívem. Már maga a gondolat is hidegzuhanyként ér; megborzongok és elakad a lélegzetem.

Akárhogy is, még mindig várok valakire. Mégis kire várhatok nap mint nap ezen a padon? Milyen emberre? Nem, amire én várok, talán nem is emberi lény. Gyűlölöm

は、人間でないかも知れない。私は、人間をきらいです。いいえ、こわいのです。

人と顔を合せて、お褒りありませんか、寒くなりました、などと言いたくもない挨拶を、いい加減に言っていると、なんだか、自分ほどの嘘つきが世界中にいないような苦しい気持ちになって、死にたくなります。

そうしてまた、相手の人も、むやみに私を警戒して、当らずさわらずのお世辞やら、もったいぶった嘘の感想などを述べて、私はそれを聞いて、相手の人のけちな用心深さが悲しく、いよいよ世の中がいやでいやでたまらなくなります。

世の中の人というものは、お互い、こわばった挨拶をして、用心して、そうしてお互いに疲れて、一生を送るものなのでしょう。私は、人に逢うのが、いやなのです。

だから私は、よほどの事でもない限り、私のほうからお友達の所へ遊びに行く事などは致しませんでした。家にいて、母と二人きりで黙って縫物をしていると、一ばん楽な気持ちでした。

けれども、いよいよ大戦争がはじまって、周囲がひどく緊張してまいりましてからは、私だけが家で毎日ぼんやりしているのが大変わるい事のような気がして

az embereket. Nem, inkább félek tőlük.

„Hogy van? Jól lehült az idő!” – Ha találkozom valakivel és ilyen felszínes kifejezésekkel köszöntöm, amit nem szívesen teszek, valahogy az a szörnyű érzésem támad, hogy nincs még egy olyan hazug ember a világon, mint én, és azt kívánom, bárcsak meghalnék!

Aztán ott van a másik fél túlzott óvatossága velem szemben: ártalmatlan és tapintatos dicséretei nagyképű hazudozás benyomását keltik – ezeket hallván elszomorít kicsinyes elővigyázatossága, és a világ egyre elviselhetetlenebbé válik.

Kíváncsi vagyok, az emberek mikor fáradnak bele egymásba és abba, hogy egész életükben csak távolságtartóan és mereven köszöntgetnek a másoknak. Irtózom attól, hogy emberekkel találkozzam!

Ezért magamtól nem kezdeményezek, amíg nem muszáj, még a barátaimhoz sem megyek át szórakozni. Akkor tudom igazán elengedni magam, amikor otthon vagyok és csendben varrogatunk – csak édesanyám és én.

A második világháború kezdetével azonban még a környezetemben is rettenetes feszültség támadt, nekem pedig büntudatom lett, amiért minden egyes nap mélán üldögélek otthon, egymagam; szorongani

来て、何だか不安で、ちっとも落ちつかなくなりました。身を粉にして働いて、直接に、お役に立ちたい気持なのです。私は、私の今までの生活に、自信を失ってしまったのです。

家に黙って坐って居られない思いで、けれども、外に出てみたところで、私には行くところが、どこにもありません。買い物をして、その帰りには、駅に立ち寄って、ぼんやり駅の冷いベンチに腰かけているのです。どなたか、ひょいと現われたら！という期待と、ああ、現われたら困る、どうしようという恐怖と、でも現われた時には仕方が無い、その人に私のいのちを差し上げよう、私の運がそのときまってしまうのだというような、あきらめに似た覚悟と、その他さまざまのけしからぬ空想などが、異様にからみ合って、胸がいっぱいになり窒息するほどくるしくなります。

生きているのか、死んでいるのか、わからぬような、白昼の夢を見ているような、なんだか頼りない気持になって、駅前の、人の往来の有様も、望遠鏡を逆に覗いたみたいに、小さく遠く思われて、世界がシンとなってしまうのです。ああ、私はいったい、何を待っているのでしょうか。

ひょっとしたら、私は大変みだらな女な

kezdtem, egy cseppet sem sikerült ellazulnom. Úgy éreztem, keményen akarok dolgozni és hasznossá szeretném tenni magam. Elbizonytalanodtam: folytathatom-e ebben a formában az életemet.

Hiába éreztem úgy, hogy képtelen vagyok csendben ücsörögni otthon, nincs hova mennem, ha el is hagyom a házat. Bevásárolok, majd hazafelé betérek az állomásra, és mélán üldögélek egy hideg padon. Szinte már fáj, ahogy szívem csordultig telik különböző szégyenletes, furcsán összegubancolódott ábrándokkal; ráadásul ott a várakozás, hátha véletlenül felbukkan valaki, a rettegés, hogy mégis mihez kezdjek, ha ez tényleg bekövetkezik, a beletörődéshez hasonló eltökéltség, hogy akkor már minden a szerencsém fog múlni – ha felbukkan, nincs mit tenni, felajánlom az életem annak az embernek.

A világ összeszűkült, mintha a távcső másik végén át látnám: az emberek, az állomás előtti jövés-menés aprónak és távolinak tűnik; gyámoltalan érzés, mintha álmodt látnék fényes nappal, magam sem tudom, élő vagyok-e vagy holt. Jaj, vajon mégis mire várok?

Az is lehet, hogy züllött nő vagyok? „A második világháború elején szorongani

のかも知れない。大戦争が始まって、何だか不安で、身を粉にして働いて、お役に立ちたいというのは嘘で、本当は、そんな立派そうな口実を設けて、自身の軽はずみな空想を実現しようと、何かしら、よい機会をねらっているのかも知れない。ここに、こうして坐って、ぼんやりした顔をしているけれども、胸の中では、不埒な計画がそろそろ燃えているような気もする。

いったい、私は、誰を待っているのだろうか。はっきりした形のものは何もない。ただ、もやもやしている。けれども、私は待っている。大戦争が始まってからは、毎日、毎日、お買い物の帰りには駅に立ち寄り、この冷いベンチに腰をかけて、待っている。誰か、ひとり、笑って私に声を掛ける。おお、こわい。ああ、困る。私の待っているのは、あなたでない。それではいったい、私は誰を待っているのだろうか。旦那さま。ちがう。恋人。ちがいます。お友達。いやだ。お金。まさか。亡霊。おお、いやだ。

もっとなごやかな、ぱっと明るい、素晴らしいもの。なんだか、わからない。たとえば、春のようなもの。いや、ちがう。青葉。五月。麦畑を流れる清水。やっぱり、ちがう。ああ、けれども私は待

kezdtem, úgy éreztem, keményen akarok dolgozni és hasznossá szeretném tenni magam.” – ez talán hazugság, csak egy hangzatos ürügy, és igazából a kedvező alkalomra vártam, hogy valóra válthassam saját kis könnyelmű ábrándjaimat. Így üldögélek itt, méla arc kifejezéssel, míg a szívemben alantas tervek szítanak lángot.

Mégis kire várok? Elképzelni sem tudom. Minden olyan zavaros. Nem számít, tovább várok. A második világháború kezdete óta nap mint nap megállok az állomáson, amint a bevásárlásból hazafelé jövök, és ezen a hideg padon várok. Valaki nevetve odaköszön nekem. De ijesztő! Jaj, mit tegyek? De hát én nem is rád várok! Akkor meg mégis kire? Egy férjre? Nem... Egy szeretőre? Nem. Egy barátira? Dehogy! Pénzre? Kizárt! Egy eltávozott lélekre? Jaj, nem!

Sokkal meghittebb, ragyogóbb, káprázatosabb dologra! Nem igazán tudom. Például valamire, ami hasonlít a tavaszhoz. Nem, mégsem! Zöldellő levelek. Május. A szántóföldön csordogáló patak. Nem, még ez sem az. Azért csak várok tovább!

っているのです。

胸を躍らせて待っているのだ。眼の前を、ぞろぞろ人が通って行く。あれでもない、これでもない。私は買い物籠をかかえて、こまかく震えながら一心に一心に待っているのだ。

私を忘れないで下さいませ。毎日、毎日、駅へお迎えに行っては、むなしく家へ帰って来る二十の娘を笑わずに、どうか覚えて置いて下さいませ。その小さい駅の名は、わざとお教え申しません。お教えせずとも、あなたは、いつか私を見掛ける。

Várom, a szívem zakatol. Embertömeg hömpölyög előttem. Egyik sem az igazi. Remegek az egyre feszültebb és feszültebb várakozástól, miközben a bevásárlókosarat szorongatom.

Kérlek, ne felejts el! Ne nevesd ki a húsz éves lányt, aki nap mint nap kimegy az állomásra, hogy hasztalan várjon rád, majd hazamegy; kérlek, őrizz meg az emlékeidben! Szándékosan nem árulom el a kis állomás nevét. Egy nap majd anélkül is, hogy elmondanám, rám találsz...

V. MŰFORDÍTÁSI PROBLÉMÁK

1. A fordítási folyamat

A novellát japán forrásnyelvi szövegből fordítottam magyar nyelvre, a kész szöveget pedig a problémás részeknél összevettem angol nyelvű fordításokkal. A fordítási folyamat több hónapot vett igénybe, mivel apránként, bekezdésről bekezdésre haladtam kisebb szünetekkel. A szöveg törzse és maga a nyersfordítás körülbelül három és fél hétbe telt, a legtöbb idő a stilizálással és a novella hangulatának, az író stílusának ekvivalens visszaadásával ment el. A fordítás során a *Magyar Tudományos Akadémia* irányelveinek megfelelően egységesen magyaros átírást használtam.

A fordítás során internetes szótárakból dolgoztam. A *Google Fordító* kézírásos kandzsi-felismerője és a *Handwritten Kanji*¹⁵ segítségemre voltak az írásjegyek olvasatának kiderítésében, majd az *Adys*¹⁶ magyar nyelvű szótárából kikerestem külön-külön az adott kifejezéseket, melyeket később pontosítottam a *Jisho*¹⁷ jelentősen nagyobb szókészletének segítségével, az angol közvetítő nyelven át. A nyersfordítás elkészülte után többször is végigmentem a teljes szövegen, míg letisztult a végleges verzió, melyben segítségemre volt *A magyar helyesírás szabályai* című kézikönyv is.¹⁸

A kész novellát több egyetemi szeminárium keretében az óravezető tanárral és csoporttársaimmal együtt átnéztük, az ő javaslataik alapján javítottam a problémás mondatok szórendjén, magyarosabbá, élvezhetőbbé és egységesebbé tettük a szöveget.

2. A szöveg egésze és nyelvezete

A legelső kérdéses pontot a fordítás során a mű címe adta. A cím általában a fordítási folyamat utolsó lépése, mert csak a teljes szöveg függvényében lehet hatásosan összefoglalni a címben a tartalmat. A *Várakozás* azon ritka novellák egyike, ahol már a mű elején látható: az egész történet arra épül, hogy a lány az állomás előtt várakozik. A japán nyelv sokkal statikusabb, mint a magyar, rengeteg nominális szerkezetet alkalmaz. A *macu* az ige szótári alakja, tükörfordítása „Várakozni” lenne, a japán főnévi igenevet mégis inkább főnévvel helyettesítettem, mert ez jobban kifejezi a várakozás hosszú folyamatát a magyar nyelvben.

¹⁵ <http://kanji.sjfaq.org/>

¹⁶ <http://adys.org>

¹⁷ <http://jisho.org/>

¹⁸ MTA. *A magyar helyesírás szabályai*. Budapest: Akadémiai Kiadó, 2000.

Dzai ebben a művében felváltva használ rövid tömondatokat és többszörösen összetett, több soros mondatokat. A rövid mondatait, melyek gyakran egy-egy kifejezésből állnak csak („Zöldellő levelek. Május.”), a hangulat fokozására és a feszültség, a tempó növelésére használja. A japán nyelvben a hangsúlyos rész a mondat legvégére kerül, szemben a magyar nyelvvel, ahol a mondat elejére. Épp ezért egy többszörösen összetett, japán mondat fordításánál sokat kell bajlódni a szórenddel – ez okozta számomra a Várakozás fordítása során az egyik fő problémát. A forrásnyelvi szöveg legvégét előre kellett helyezni a célnyelvi szövegben úgy, hogy a többi tagmondat megfelelően illeszkedjen és a célnyelvi olvasó számára magyarosnak, természetesnek hasson a mondat. A fordítás során az volt az elsődleges szempont, hogy ne vegyek el a forrásnyelvi szövegből semmit, sikerüljön azt, amennyire lehet, ekvivalens módon visszaadni a célnyelvben; így tiszteletben tartottam a szerző stílusát és szövegszerkesztését, tehát az összetett mondatokat nem bontottam szét, a rövid tömondatokat pedig nem vontam össze.

A japán nyelv jellegzetessége továbbá, hogy a múlt és a jelen idő akár egy bekezdésen belül is váltakozhatnak, ezt viszont a magyar nyelv nem szereti. Dzai a novellában többségében végig jelen időt használ, amit a fordítás során gyakran múlt idővel adtam vissza. Az elsődleges szempont az volt, hogy a forrásnyelvi szöveg jelentésének megfeleljen úgy, hogy a magyar olvasó számára természetesnek hasson. Azt figyeltem meg, hogy a legtöbb magyar nyelvű szépirodalmi műben az elbeszélések múlt időben íródtak, a jelen idő használata sokkal ritkábbnak bizonyult. Ez igaz Dzai magyarul megjelent műveire, a Hanyatló napra (Simonyi István fordítása) és a Villon feleségére is¹⁹ (Sz. Holti Mária fordítása).

Nyelvezet szempontjából a novella kevésbé egységes. Dzai alig száz éve élt, ezért elmondható, hogy viszonylag friss a mű nyelvezete, így a novellái nagyrészt könnyen érthetőek. Megfigyeltem, hogy a szerző a Várakozásban váltogatja az igeragozás régi és ma használt formáját. Például a わかる (*vakaru*, jelentése: érteni, megérteni, tudni) ige わからぬ (*vakaranu*) és わからない (*vakaranai*) tagadó formában is előfordul. Az előbbi egy archaikus tagadó formája az igének, a mai japán nyelvben már nem igazán használják. Ezt a fajta archaizmust a fordításban nem érzékeltettem, mert nem volt semmiféle funkciója az eredetiben sem, inkább a választékosság miatt használta az író. A szövegkörnyezet sem változtat a jelentésen: „*magam sem tudom*”²⁰ és „*nem igazán tudom*”²¹. Ugyanilyen, ma már

¹⁹ Valamint a Modern japán elbeszélők című kötetben szereplő legtöbb novellájára is igaz az állítás.

²⁰ „生きているのか、死んでいるのか、わからぬような、白昼の夢を見ているような”: „Mintha álmodni látnék fényes nappal, magam sem tudom, élő vagyok-e vagy holt.”

kevésbé használt tagadó forma a –zu végződése az igéknek: 笑わず (*varavazu*), 教えせず (*osieszezu*). A régi és a mai tagadó forma többször is előfordul egymás mellett a szövegben.

A mű nyelvezetéről elmondható még, hogy Dazai a japánban meglévő kettős: rövid és hosszú igealakokat is váltogatja. Általában az igéket rövid alakban használja, amikor a főhős az érzéseiről ír, elmélkedik vagy épp rövid tömondatokkal fokozza a feszültséget; ez a műnek közvetlenebb hangnemet kölcsönöz. Az utolsó bekezdésben, amikor megszólítja várakozása tárgyát, nagy váltás figyelhető meg: rövid alakból tiszteletteljesebb formulába vált. A –masze végződés (忘れないで下さいませ; *vaszurenaidekudaszaimasze*, 置いて下さいませ; *oitekudaszaimasze*) a –maszu udvariassági alaknak egy még nagyobb tiszteletet kifejező, felszólító módú formája. Szintén tiszteletet fejez ki az „o” tiszteletiségi előtag: お迎え (*omukae*), お教え (*oosie*), valamint a 申す (*mószu*) ige használata, mely a hívni, mondani igének az önmagunkkal szemben alkalmazott szerénységi alakja. A magyar nyelvben ezeket a nyelvi különbségeket nehéz visszaadni, a magázás és a tegezés ugyanis nem fedti le pontosan a japán udvariassági nyelv árnyalatait. A fordításomban a „kérlek” szócska hozzátoldásával és a szépirodalmi stílussal próbáltam érzékeltetni a hirtelen hangnemváltást.

3. A szóismétlések szerepe

A novella feszes tempóját és gördülékenységét a szóismétlések adják. A szerző nem csak adott szavakat (*bonjari*, *matteiru*, *ittai*) ismétel újra és újra, hanem visszaidézi magától a korábbi bekezdések gondolatait, fél sorait vagy gyakran egész bekezdését. Ez remek eszköz a hangulat fokozására, a feszültség kiélezésére. A *bonjari* (ぼんやり) kifejezés ötször fordul elő a szövegben, jelentése méla, réveteg, bágyadt. Mivel a szerző tudatosan ismétli, így a fordítás során is mind az ötször ugyanazzal a magyar kifejezéssel feleltettem meg: méla.

Az *ittai* (いったい) nyomatékosító szó négyszer ismétlődik a szövegben. Akárcsak a *bonjari*, az *ittai* is hangulatfokozó szereppel bír, ezért mind a négyszer ugyanabban a fordításban szerepel: „mégis kire várok?”, „mégis mire várok?”

Ismétlődő motívum még a cím, a *matteiru* kifejezés is, ami tízszer fordul elő a novellában. Bár ezt is tudatosan használja a szerző, a magyar nyelv nem szereti az indokolatlanul sok szóismétlést, ezért egyetlen helyen, ahol az előző mondatban már szerepelt, nem tartottam szükségesnek az ige kitételét: „De hát én nem is rád várok! Akkor meg mégis kire (várok)?”

²¹ „なんだか、わからない”: „Nem igazán tudom.”

A „várakozás” visszatérő motívum Dazainál. A Hanyatló nap című művében ezt írja: „Várakozni. Az emberi élet teli van érzelmekkel: öröm, harag, bánat, gyűlölet, de mindez együtt az emberi életnek csupán egy százalékát teszi ki. A maradék kilencvenkilenc százalék nem merő várakozás-e? Várakozni, összeszoruló szívvel, hogy vajon melyik pillanatban hangzik el a boldogság közeledő lépteinek a hangja a folyosón – és semmi! Túlontúl nyomorúságos ez az emberi élet, ez a valóság, amelyről mindannyian elmondhatjuk, hogy jobb lett volna bele sem születnünk. Ilyen gondolatok közt vergődöm és várok, kétségbeesetten várok valamit reggeltől estig, nap mint nap. Elviselhetetlenül nyomorultul érzem magam.”²² Ez a pár sor szinte tökéletesen összefoglalja és visszaadja a Várakozás esszenciáját.

A szavakon túl Dazai gondolatokat is ismétel: az üldögélés a hideg padon nyolcszor fordul elő a műben, a második világháború említése háromszor. A kép, ahogy a bevásárlásból visszafelé tart, háromszor jelenik meg; a sokk pedig, amit az okoz, hogy valaki ráköszön, kétszer. Az ismétlésekkel a szerző keretet is ad a novellának: a mű elején elénk tárul a kép, ahogy a főhősnő a bevásárlásból visszafelé megáll az állomás előtti padon és várakozik valakire, a mű végén pedig felhívja a megszólított figyelmét arra, hogy ne feledkezzen el róla; róla, aki minden nap kiment az állomásra, hogy várjon rá. A szerző tehát ugyanazzal a képpel nyitja és zárja a novelláját, ezáltal az olvasóban a történet – bár szándékosan nyitva marad – kerek egészzé áll össze.

4. Problémás kifejezések, frazeologizmusok

A fordítás során fejtörést okoztak az alábbi kifejezések:

A szerző a novellában *taiszenszót* (大戦争), avagy „nagy háborút” említ, de azt nem konkretizálja, melyik háborúra gondol. A második világháború japánul *dainidzsi szekai taizen* (第二次世界大戦), így a szerző használhatta volna ezt a kifejezést is. A mű megjelenési dátumából és a szerző életrajzi adataiból lehetett kikövetkeztetni, hogy a „*taiszenszó*” kifejezés alatt minden valószínűség szerint a második világháborúra gondolt.

A japán nyelvre jellemző, hogy reáliákban gazdag, de ebben a novellában csak két „*ekvivalens nélküli lexikát*”²³ kellett megfeleltetni a célnyelven. Az egyik ilyen a *szenaka ni reiszui o kakeru* (背中に冷水をかける), ami szó szerint azt jelenti, „hideg vizet öntenek a hátára”. Klaudy Kinga *Nyelv és a fordítás* (2007) című művében azt írja, a frazeologizmusokat sosem fordítjuk, „inkább „*megfeleltetjük*”, azaz *megkeressük azt a*

²² Dazai O. *Hanyatló nap*. Ford. Simonyi I. Budapest: Európa Könyvkiadó, 1987. 86. oldal

²³ Klaudy K. *Bevezetés a fordítás elméletébe*. Budapest: Scholastica Kiadó, 2006.

célnyelvi szólást, közmondást, amelyet a célnyelvi beszélők hasonló helyzetben használni szoktak.”²⁴ Ezért feleltettem meg egy azonos jelentésű, magyar megfelelővel: „hidegzuhanyként ér”. A másik frazeologizmus pedig a *dzsisin o usinattesimatta* (自信を失ってしまった), ami azt jelenti, „sajnálatos módon elvesztettem az önbizalmamat”. Gondot okozott megfeleltetnem ezt a kifejezést, nehezen találtam rá az „elbizonytalanodtam” szóra, mely talán a legpontosabban adja vissza a forrásnyelvi szöveg jelentését.

Hasonló gondom akadt a *hakkirisita katacsi* (はっきりにした形) kifejezéssel. A forrásnyelvi szöveg szerint „tisztá/határozott formájú dolog semmi sincs”, ez ebben a formában azonban magyartalannak tűnt, így antoním fordítást alkalmaztam, és a forrásnyelvi jelentést egy vele ellentétes, célnyelvi kifejezésre cseréltem fel: „Minden olyan zavaros”.

Magyarul szintén nehezen visszaadható a következő japán kifejezés: az *aredemo nai, koredemo nai* (あれでもない、これでもない). Azt jelenti: ott sem és itt sem; ő sem az és ő sem. Abban a mondatban fordul elő, ahol csak úgy hömpölyög a tömeg a lány körül, de az emberek közül egyik sem az, akire ő vár. Kénytelen voltam elszakadni a forrásnyelvi szöveg szószerintiségétől, és a megoldás az „egyik sem az igazi” kifejezés lett.

Érdekes nyelvi sajátosság az *aa* és az *oo* (ああ, おお) indulatszók: ó, jaj, ah, oh! A műfordításban többségében mindkét kifejezést a „jaj” felkiáltással fordítottam: „De ijesztő! Jaj, mit tegyek?”, „Jaj, vajon mégis mire várok?”, „Jaj, nem!” Ahol pedig nem adott plusz jelentést a szöveghez, ott kihagytam, és a mondaton belül máshol, körülírással kompenzáltam a hiányát: „a rettenés, hogy mégis mihez kezdjek, ha ez tényleg bekövetkezik”, „Azért csak várok tovább!”

Hasonló jelentéssel bír az *ija* (いや) melléknév és a *komaru* (困る) ige, melyeknek szintén nincs teljesen ekvivalens megfelelője a magyar nyelvben. Az előbbi olyan helyzetre vagy dologra utal, ami a beszélő számára kellemetlen, amitől irtózik vagy undorodik, épp ezért a fordítása megegyezik az *aa* és *oo* fordításával, legtöbbször „jaj” vagy „jaj, ne” lett. A *komaru* szintén utalhat arra, hogy az illető kellemetlenül érzi magát, vagy éppen kínos helyzetben, gondban, bajban van: „jaj, mit tegyek?”.

Kisebb kutatómunkát igényelt a *bóenkjó o gjaku ni nozoita mitai ni* (望遠鏡を逆に覗いたみたい) tagmondat, szó szerint fordítva: „a távcsőbe fordítva belenézni”. A nyüzsgő tömeg így aprónak és távolinak érződik, írja Dazai. A távcső egyik vége közelebb hozza, felnagyítja a dolgokat, a másik pedig távolabb viszi, összeszűkíti. Ilyen formán egy kicsit

²⁴ Klaudy K. *Nyelv és fordítás*. Budapest: Tinta Könyvkiadó, 2007. 69. oldal

hozzáadtam a forrásnyelvi szöveghez: „A világ összeszűkül, mintha a távcső másik végén át látnám”.

A fordítás során két esetben tértem el az eredeti jelentéstől: *raku na* (楽な) és *mikakeru* (見掛ける). Az előbbi melléknév, jelentése megerőltetés nélküli, könnyed. „A legkönnyedebb érzés, ha otthon vagyok, és édesanyámmal csendben varrogatunk”, írja Dazai. Úgy véltem, ez a megoldás megtöri a szöveg gördülékenységét, kevésbé hangzik magyarosan, ezért a körülírást választottam: „Akkor tudom igazán elengedni magam, amikor otthon vagyok és csendben varrogatunk – csak édesanyám és én”. Ezzel szemben a *mikakeru* igét dramaturgiai okokból lecseréltem; a novella zárása így hangzana: „Egy nap majd anélkül is, hogy elmondanám, megpillantasz...” A mű hangulata és érzelmi töltete miatt sokkal kifejezőbb lezárást kívánt, szinte adta magát: „Egy nap majd anélkül is, hogy elmondanám, rám találsz...”

5. Onomatopoeiák

Sok fejtörést okoztak a fordítás során a japán onomatopoetikus szavak. A japán hangutánzó szavak egyik fő ismertetőjegye a kettőzés: *dojadoja*, *dokidoki*, *csirocsiro*. A *dojadoja* (どやどや) számtalan lépés zaját imitáló onomatopoeia, a magyar nyelvben a „dübörgő léptek” kifejezés fedti le talán a legpontosabban.

A *dokidoki* (ドキドキ) a heves szívdobogás hangját utánzó kifejezés, ezt a magyar nyelvben nem lehet hangutánzó szóval pontosan megfeleltetni, így a szívdobogás intenzitására erősítettem rá a „vadul ver a szívem” szókapcsolattal.

A *csirocsiro* (ちろちろ) nem tisztán onomatopoeia, szó szerint azt jelenti, vibrál, villog. A *moeru* (égni) igével együtt a *csirocsiro moeteiru* (ちろちろ燃えている) kifejezés olyasmit jelent, hogy kis lángon ég, meggyullad, lángra kap. A *csirocsiro* valószínűleg a lángok ropogását, a táncoló lángnyelvek látványát imitáló kifejezés. A fordításban a hangutánzó szerep elkopott, helyette a „lángot szít” kifejezéssel a forrásnyelvi szöveg eredeti jelentését igyekeztem visszaadni.

6. Kulturális különbség

A forrásnyelvi és a célnyelvi kultúra közti különbségek megmutatkoznak egy ponton a novellában. Rögtön az elején, amikor az állomás előtt üldögélő lány a kiözönlő embertömeget figyeli:

Forrásnyelvi szöveg:	パスを出したり、切符を手渡したり
Tükörfordítás:	Bemutatja a bérletet és leadja a jegyet
Műfordítás:	Felmutatja a bérletét és kezeli a jegyét

Japánban a legtöbb állomáson jegykezelő automata működik, amibe be kell dugni a vonal- és a napijegyet, a bérletet pedig a leolvasó fölé kell tartani. Az utazás végén az automata elveszi a jegyet, nem adja vissza. Magyarországon még ellenőrök dolgoznak, a jegykezelő automata pedig lyukasztós, így egy magyar olvasó számára a „leadja a jegyét” kifejezés valószínűleg nem lenne egyértelmű, ezért döntöttem úgy a fordítás során, hogy a célnyelvi szöveget a célnyelvi olvasó kulturális közegéhez és ismeretéhez igazítom.

VI. MÁS FORDÍTÓK MEGOLDÁSAI

1. David J. Brudnoy és Simizu Kazuko fordítása

A David J. Brudnoy és Simizu Kazuko páros a „Macu” mellett több másik novellát is lefordított Dazai Oszamutól, japán nyelvről angolra: *Csicsi 'Apa'* (1947), *Mangan 'A megtartott ígéret'* (1938), *I can speak 'I can speak'* (1939). Fordításaik hűen követik a japán szöveget, néha túlzottan is; általában megőrzik a forrásnyelvi szórendet és a reáliák nagy részét, emiatt gyakran kevésbé érthető és élvezetes a fordításuk: „*As if I had cold water poured down my back*”, írják a *szenaka ni reiszui o kakeru* tükörfordításaként. A *taiszenszó* fordítása „*war*” vagy „*great war*”, nem konkretizálva, pontosan melyik háborúról is van szó.

Hátulütője a fordításuknak, hogy a *bonjari* kifejezést, amit én következetesen a „mélán” szóval fordítottam, mindig más szóval adták vissza a célnyelvi szövegben: *vacantly*, *idly*, *absent-mindedly*. Ezek a kifejezések ugyan pontosan körbeírják a „*bonjari*” jelentését, de azzal, hogy a szerzőhöz hasonlóan nem ragaszkodtak ugyanazon szó ismétléséhez, elveszett a szóismétlések hangulatfokozó szerepe, ami a novella valódi esszenciáját és feszültségét adja. Ezért tartottam fontosnak, hogy egy állandó megfeleltetést találjak és az egész novellában azt használjam.

Nem értek egyet a „旦那さま。ちがう。恋人。ちがいます。お友達。” rész fordításával sem. Az angol szöveg így szól: „*Your husband. No. Your lover. No. Your friend.*” Bár a fordításuk visszaadja a forrásnyelvi szöveg jelentését, de a „*your*” formával idő előtt lelövik a novella csattanóját. Dazai az utolsó bekezdésben mesélőből hirtelen kilép az olvasó elé, megszólítja őt egyes szám második személyben: „kérlek, ne felejts el!” Ez a váratlan fordulat a mű csattanója, ami kizökkenti az olvasót a megszokott hangulatból. A „*your*” formával a fordítók ezt a meglepetést előre hozták, indokolatlanul korán zökkentve ki az olvasót.

Mindezek ellenére a fordításuk előnye, hogy szöveghű. Megőrizték a szerző szövegszerkesztését, nem vontak össze vagy tördeltek szét mondatokat, a szórendhez és a problémás kifejezésekhez sem nyúltak hozzá. A forrásnyelv más nyelvre való lefordítása során megbízható segítséget nyújthatnak a szöveg értelmezésében.²⁵

²⁵ Brudnoy, D. J. és Shimizu K. (ford.) „*Matsu. Waiting*” in *Monumenta Nipponica*, Sophia University, 1969. Vol. 24, 183-185. oldal

2. Mirrka (karmik) internetes fordítása

Egy finn lány, internetes nevén Mirrka vagy karmik, huszonnégy éves korában, öt és fél év japán tanulás után lefordította és a honlapjára feltette Dazai: Macu című novelláját.²⁶ Japán nyelvről fordított angolra. Referenciaként összevetettem a fordítását a sajátommal, és az alábbiakra lettem figyelmes: az összetett tagmondatok összekapcsolását nem oldotta meg olyan gördülékenyen, mint *David J. Brudnoy* és *Simizu Kazuko*. Túl sok az „and”, ami kizökkenti az olvasót, szakszerűtlenné válik tőle a fordítás. Nagy előnye viszont a fordításnak, hogy a „*bonjari*” végig „*absentmindedly*” marad, és a fordító megőrzi és hűen visszaadja a forrásnyelvi szöveg szerkezetét. Ettől a szöveg pörgőssé és feszültté válik, tükrözi az eredeti novella hangulatát.

A *taizenszó* ebben a fordításban is „*Great War*” maradt. Akár csak *David J. Brudnoy* és *Simizu Kazuko*, Mirrka is az „*It's not this, it's not that*” megoldást választotta az *aredemo nai, koredemo nai* fordítására. Az angol nyelv sajátosságait figyelembe véve úgy gondolom, a fordítás ebben a formában helytálló, bár nem a legjobb szépirodalmi megoldás. Mirrka ügyesen visszaadta azonban a forrásnyelvi szöveg szóismétléseit, egymásra hivatkozásait, és amit különösen jó megoldásnak tartok, a novella végén a *mikakeru* kifejezést ő is felcserélte: „*one day you will find me*”, ezáltal sokkal költőibbé vált a fordítása, mint a szövegű *Brudnoy-Simizu-féle* fordítás.

²⁶ <http://translations.hanabie.com/dazaiwaiting.html> Megtekintve: 2015.01.02.

VII. ÖSSZEFOGLALÁS

Úgy gondolom, a Várakozás művészien felépített, érzelemdús és tartalmas novella, aminek ott lenne a helye Dazai Oszamu ismertebb művei közt. Szeretnék a továbbiakban is Dazai életével foglalkozni, munkásságát jobban megismerni. Szívesen fordítanék még tőle, hiszen Magyarországon alig ismerik, sok műve még nincs lefordítva nem csak magyarra, hanem más idegen nyelvre sem.

Egy szemináriumi órám keretében már elkészítettem Dazai egy másik kisebb novellájának, a *Mangannak* a műfordítását. A jövőben szeretnék még több rövid és kevésbé ismert novellát fordítani a szerzőtől, mint például: *Ressa* 'Vonat', *Asza* 'Reggel', *Umi* 'A tengernél', *Kaszukana koe* 'Suttogás', *Dzsisin no nasza* 'Önbizalomhiány', *Siranai hito* 'Arctalan', *Daremo siranu* 'Ismeretlen', *Haru* 'Tavaszi'.

Ezen művek műfordításán és irodalmi elemzésén keresztül később talán bebizonyíthatom, Dazai Oszamu méltán híres és közkedvelt szerző, valamint az eddig még nem vizsgált műveiben számtalan titkot és meglepetést rejteget még önmagával és az életével kapcsolatban.

VIII. FELHASZNÁLT IRODALOM

- Beckett, S. *Godot-ra várva – A játszma vége*. Ford. Kolozsvári G. E. Budapest: Európa Könyvkiadó, 2007.
- Brudnoy, D. J. és Shimizu K. (ford.) „Matsu. Waiting” in *Monumenta Nipponica*. Tokió: Sophia University, 1969.
- Buckley, S. (szerk.): *Encyclopaedia of Contemporary Japanese Culture*. London: Routledge, 2002.
- Campbell, A. és Noble, D. S. (szerk) *Japan: An Illustrated Encyclopedia I–II*. Tokió: Kodansha, 1993.
- Cohn, J. R. *Studies in the Comic Spirit in Modern Japanese Fiction*. United States of America: President and Fellows of Harvard College, 1998.
- Dazai O. *Hanyatló nap*. Ford. Simonyi I. Budapest: Európa Könyvkiadó, 1987.
- Gontarski, S. E. (szerk.) *A Companion to Samuel Beckett*. Chichester: John Wiley & Sons, 2010.
- Gy. Horváth L. *Japán kulturális lexikon*. Budapest: Corvina, 1999.
- Hart, J. *Big Dogs*. Tarrytown: Marshall Cavendish, 2008.

- Hutchings, W. *Samuel Beckett's Waiting for Godot*. Westport: Praeger Publishers, 2005.
- Inoue H. és Komori J. *Sóva bungakusi III*. Tokió: Shueisha, 2003.
- Kato S. *A History of Japanese Literature I–III*. Tokió: Kodansha, 1983.
- Kiss S. és Székely I. *Japán nyelvtani összefoglaló*. Budapest: Tárogató Kiadó, 2008.
- Klaudy K. *Bevezetés a fordítás elméletébe*. Budapest: Scholastica Kiadó, 2006.
- Klaudy K. *Nyelv és fordítás*. Budapest: Tinta Könyvkiadó, 2007.
- Lyons, P. I. *The Saga of Dazai Osamu: A Critical Study with Translations*. California: Stanford University Press, 1985.
- Mansfield, S. *Tokyo A Cultural History*. New York: Oxford University Press, 2009.
- MTA. *A magyar helyesírás szabályai*. Budapest: Akadémiai Kiadó, 2000.
- *Sangam: The Orient Longman Term Book, Class Five Term 2*. Hyderabad: Orient Longman Private Limited, 2004.
- *Modern japán elbeszélők*. Ford. Sz. Holti M. Budapest: Európa Könyvkiadó, 1967.
- Szenda M. *Dazai Oszamu „Macu” ni okeru ikkószacu*. Szajama: Musashino Junior College, 1995.
- Taylor-Betty, M. és J. *Samuel Beckett's Waiting for Godot*. London: Bloomsbury, 2008.
- Vihar J. *A japán irodalom rövid története*. Budapest: Nemzeti Tankönyvkiadó, 1994.